

SECȚIUNEA A V-A AJUSTAREA CADRULUI NORMATIV LA NOILE REALITĂȚI ECONOMICE

ASPECTE CRITICE PRIVIND EVOLUȚIA UNOR INSTITUȚII DIN DOMENIUL SUCCESIUNILOR ȘI A DREPTULUI FAMILIEI ÎN CONDIȚIILE AJUSTĂRII CADRULUI NORMATIV LA NOILE REALITĂȚI SOCIALE

Veaceslav PÎNZARI, conf. univ., dr., Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

ABSTRACT

Dans une société comme celle de la République de Moldavie, en transition éternelle, les réglementations légales sont conçues pour diriger le mode et les directions de développement de celle-ci, les possibilités de réalisation du circuit civil en vertu d'une économie de marché compétitive, par conséquent, le développement de l'économie et du pays dans son ensemble. Le Code civil et le Code de la famille sont seulement quelques-uns des actes normatifs régissant un ensemble de relations sociales qui ont un contact direct avec le cycle économique, or, la réalisation des aspirations énoncées ci-dessus dépend de la réglementation correcte et adéquate de certaines institutions par les normes de ces actes. C'est de l'analyse de certains aspects controversés, à notre avis, contenus dans ces actes normatifs que nous nous sommes occupés dans cette approche scientifique. Nous les présentons ci-dessous.

Într-o societate ca cea din Republica Moldova, în veșnică tranziție, reglementările legale au menirea, a dirija modul și direcțiile de dezvoltare a acesteia, posibilitățile de realizare a circuitului civil în condițiile unei economii de piață concurențiale, implicit, dezvoltarea economiei și a țării, în ansamblu. Codul civil și Codul familiei sunt doar unele din actele normative care reglementează un set de relații sociale, care au o tangență directă cu circuitul economic, or, de corecta și adecvata reglementare a anumitor instituții prin normele acestor acte, depinde atingerea dezideratelor enunțate anterior. Anume de analiza unor anumite aspecte, controversate, în opinia noastră, cuprinse în aceste acte normative ne-am ocupat în prezentul demers științific, pe care le vom prezenta în continuare:

1. Actualul Cod civil al Republicii Moldova a intrat în vigoare la 12 iunie 2003. Dacă ne uităm la data intrării în vigoare, ar părea că legislația este modernă, dacă ne uităm la calitate sau conținut, în opinia noastră, s-au strecurat foarte multe carențe, care-și pun amprenta negativă asupra aplicării în practică a Codului civil sau a Codului familiei, dar și altor acte normative.

2. În privința evoluției legislației civile și familiale, acestea au avut un parcurs propriu. În perioada postbelică, pe teritoriul actualei Republici Moldova s-a aplicat legislația civilă a RSS Ucrainene. La 26.12.1964 a fost adoptat Codul civil al RSSM care a fost pus în aplicare de la 1 iunie 1965. Acest Cod civil cuprindea 603 articole, grupate în următoarele 8 titluri: 1) Dispoziții generale; 2) Dreptul de proprietate; 3) Dreptul obligațiilor; 4) Dreptul de autor; 5) Dreptul asupra unei descoperiri; 6) Dreptul asupra invenției, propunerii de raționalizare și prototipul industrial (abrogat prin Legea nr.735 din 22.02.1996); 7) Dreptul succesoral; 8) Capacitatea juridică a cetățenilor străini și a persoanelor fără cetățenie. Aplicarea legilor civile ale statelor străine.

Operă a legiuitorului din perioada sovietică, Codul purta amprenta acelei societăți, având menirea să contribuie la consolidarea sistemului economic și a proprietății socialiste, întărirea disciplinei în economia planificată etc. În perioada de după dobândirea independenței, Codul civil practic nu a suferit modificări, în comparație cu alte asemenea acte. Cum spun autorii moldoveni „Codul civil al Republicii Moldova din 1964 ca, de altfel, și cel din 2002 se poate încadra în sistemul bazat pe pandectă” [1]. Acest act normativ putea fi divizat în partea generală și partea specială. Normele cuprinse în partea generală erau aplicabile raporturilor juridice civile reglementate de normele părții speciale. Titlul I era structurat în 5 capitole și cuprindea 88 de articole cu referire la dispozițiile de bază, persoane, convenții, reprezentare și prescripție. Titlul II era consacrat reglementării raporturilor de proprietate, norme din care putem concluziona că proprietatea personală deriva din proprietatea socialistă și servea ca mijloc de satisfacere a cerințelor persoanelor fizice. Titlul III, reglementa dreptul obligațiilor și era divizat în două părți, dispozițiile generale cu privire la obligații și diferite categorii de obligații. Titlurile IV, V și VI reglementau dreptul de autor, dreptul asupra unei descoperiri, dreptul asupra invenției, propunerii de raționalizare și prototipul industrial. Titlu VII viza raporturile succesoriale și stabilea că succesiunea putea fi atât legală cât și testamentară. Codul civil prevedea trei clase de moștenitori legali: clasa I cuprindea copiii, inclusiv cei adoptați, soțul supraviețuitor și părinții (înfietorii) defunctului; clasa II includea frații și surorile defunctului, precum și pe bunicii acestuia atât din partea tatălui cât și din partea mamei; clasa III integra nepoții și nepoatele de frate și de soră incapabile de muncă ale defunctului. Moștenitorii din clasa I incapabili de muncă, precum și persoanele întreținute de către defunct până la moarte beneficiau de „dreptul la o cotă obligatorie din succesiune”, adică independent de conținutul testamentului, aceste persoane puteau moșteni „cel puțin două treimi din cota ce s-ar fi cuvenit fiecăruia dintre ei în caz de succesiune legală”. La stabilirea „cotei obligatorii” trebuia ținut cont și de valoarea bunurilor succesoriale, formate din mobilierul obișnuit din casă și din obiectele de uz casnic. Titlul VIII era consacrat reglementării raporturilor cu element de extraneitate.

În 26.12.1969 prin Legea nr.914-VII a fost adoptat Codul căsătoriei și familiei al RSSM, care era structurat în șase titluri. Titlul I intitulat „Dispoziții generale” cuprindea două capitole care reglementau principiile fundamentale și prescripția și calcularea termenilor. Titlul II intitulat „Căsătoria”, cuprinde patru capitole, după cum urmează: Capitolul 3 „Modul și condițiile de încheiere a căsătoriei”; Capitolul 4 „Drepturile și îndatoririle soților”; Capitolul 5 „Încetarea căsătoriei”; Capitolul 6 „Nulitatea căsătoriei”. Titlul III intitulat „Familia” cuprinde șase capitole, după cum urmează: Capitolul 7 „Stabilirea provenienței copiilor”; Capitolul 8 „Drepturile și îndatoririle părinților în ce privește educația copiilor”; Capitolul 9 „Îndatorirea părinților și copiilor de a plăti pensie alimentară”; Capitolul 10 „Îndatorirea altor membri ai familiei de a plăti pensie alimentară”; Capitolul 11 „Modul de plată sau de urmărire a pensiei alimentare”; Capitolul 12 „Înfierarea”. Titlul IV intitulat „Tutela și curatela” înglobează un singur capitol, 13. Titlul V intitulat „Actele de stare civilă” cuprinde opt capitole după cum urmează: Capitolul 14 „Dispoziții generale”; Capitolul 15 „Înregistrarea nașterii”; Capitolul 16 „Înregistrarea morții”; Capitolul 17 „Înregistrarea încheierii căsătoriei”; Capitolul 18 „Înregistrarea desfacerii căsătoriei”; Capitolul 19 „Înregistrarea înfierii”;

Capitolul 20 „Înregistrarea stabilirii paternității”; Capitolul 21 „Înregistrarea schimbării numelui de familie și prenumelui”. Titlul VI intitulat „Aplicarea legislației Republicii Moldova privind căsătoria și familia față de cetățenii străini și persoanele fără cetățenie. Aplicarea legilor statelor străine privind căsătoria și familia și a acordurilor internaționale”.

Inițial, relațiile de căsătorie erau reglementate în Codul civil, la fel ca și succesiunile, însă după intrarea în vigoare a C.c.f., reglementarea relațiilor de căsătorie și familia a fost scoasă din Codul civil și a dobândit reglementarea proprie în Codul căsătoriei și familiei. Până la intrarea în vigoare a Codului căsătoriei și familiei în 1969, Dreptul familiei, ca materie de studiu era inclus în cadrul disciplinei Drept civil. După intrarea în vigoare a C.c.f., predarea materiei Dreptul familiei a început să se facă separat de instituțiile dreptului civil.

O evoluție propriu zisă a instituțiilor dreptului familiei și a succesiunilor în timpul URSS-ului nu a fost posibilă, or relațiile sociale erau stabilite de o așa manieră, încât autonomia în manifestarea voinței în raporturile de drept privat era limitată expres prin dispozițiile Codului civil, proprietate privată practic nu era, astfel că patrimoniile persoanelor erau foarte modeste, iar puținul pe care-l aveau îl puteau transmite atât prin testament cât și prin intermediul succesiunii legale. Fondul locativ în localitățile urbane, în mare parte, era proprietate a statului, persoanele posedându-le în calitate de chiriași, iar în localitățile rurale, acesta era în proprietate privată. Terenuri în proprietate privată nu erau, nu erau reglementate formele organizatorico-juridice de participare a persoanelor fizice și juridice la circuitul economic, astfel că circuitul civil, în general, era foarte strâmtorat.

În privința relațiilor de căsătorie și familie, Codul le reglementa în corespundere cu realitățile societății socialiste, astfel că amprenta acesteia s-a lăsat și asupra instituțiilor date.

3. În ceea ce privește influența obiceiurilor și a culturii locale asupra dreptului patrimonial al familiei, în opinia noastră, acestea și-au lăsat amprenta, dar ne semnificativ, or legislația civilă și familială, atât cea veche, cât și actuala, sunt de import, de origine germană, spun autorii Codului civil [2], dar, în realitate, Codul familie reprezintă o copie fidelă a celui similar din Federația Rusă, tradusă cu multe greșeli. Nu alta este și originea Codului civil.

4. Instituțiile dreptului succesoral au fost influențate foarte puțin de tradițiile culturale, religioase și politice de pe aceste meleaguri, or politica de ștergere a identității populației din acest teritoriu a făcut ca multe din ele să fie date uitării. De exemplu, era un obicei în materie de succesiuni, care se mai aplică în practică, chiar și în zilele noastre, în unele localități, dar care nu și-a găsit reflectare în legislație: la decesul părinților, mezinul familiei rămânea în casa părintească, ceilalți frați primeau parte din averea lăsată de aceștia. Obiceiul dat avea la bază faptul că, mezinul rămânea cu părinții, avea grijă de ei, ceilalți copii își înjghebau propriile gospodării. Respectiv, la decesul părinților, el rămânea în casa părintească, ceilalți primind anumite părți din averea succesorală lăsată ca moștenire.

5. În condițiile socio-economice actuale se ridică o întrebare: ce stă la baza succesiunii legale, „legătura de sânge” sau „afecțiunea” defunctului față de anumite persoane? Din Codul civil al Republicii Moldova nu am putea trage o concluzie certă asupra faptului dacă „legătura de sânge” sau „afecțiunea” defunctului stau la baza succesiunii legale. Astfel, art.1500 C.civ. la alineatul întâi prevede că, în cazul succesiunii legale, moștenitori cu drept de cotă egală sunt: de clasa I – descendenții, soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați; de clasa II – colaterali privilegiați și ascendenții ordinari; de clasa III – colaterali ordinari. Vedem, deci, că în prima clasă de moștenitori intră, alături de descendenți și ascendenții privilegiați și soțul supraviețuitor. De aici am putea deduce că atât legătura de sânge, cât și afecțiunea pe care se presupune că a avut-o defunctul față de soțul supraviețuitor, reprezintă fundamentul succesiunii legale.

6. Legislația multor țări europene reglementează actualmente diferite uniuni de persoane, astfel că acestea beneficiază de un anumit statut și sunt ocrotite de către stat. În legislația actuală a Republicii Moldova, uniunile de persoane, indiferent că sunt de același sex sau de sexe diferite, nu sunt recunoscute și nu produc efecte juridice nici în domeniul dreptului familiei și nici în cel al succesiunilor. Pentru a produce efecte juridice, o uniune, trebuie să fie între două persoane de sex diferit și trebuie să fie înregistrată la Oficiile de Stare Civilă.

7. Principiile în conformitate cu care se realizează devoluțiunea succesorală sunt prevăzute la alin.2 art.1432, după cum urmează: „Moștenirea este o transmisiune de drepturi pentru cauză de moarte, universală, unitară și indivizibilă”. În această dispoziție legală s-a strecurat o greșeală, în opinia noastră, or, prin moștenire se transmite patrimoniul succesoral, care cuprinde atât latura activă, cât și cea pasivă. Astfel, prin moștenire se transmit nu numai drepturi, cum eronat stipulează legiuitorul moldav, ci patrimoniul succesoral, ca universalitate juridică, iar această universalitate presupune latura activă dar și cea pasivă, care evident că-i formată din obligațiile defunctului.

8. Dacă analizăm raportul între succesiunea legală și cea testamentară, vom constata că sub aspect cantitativ, de cele mai multe ori nu se lasă testament, deci succesiunea se transmite *ab intestat*, mai ales în localitățile rurale. În orașe, ținând cont de faptul că lumea este mai informată și că posibilitatea de a apela la serviciile unui notar nu ridică mari dificultăți fiind la îndemâna oricui, putem spune că se atestă o ușoară creștere a numărului testamentelor autentificate notarial, deși nu putem afirma că transmisiunea succesorală se face în mai multe cazuri prin testament, decât în baza legii. La celelalte forme ale testamentului, populația apelează extrem de rar, sau chiar deloc.

9. Testamentul, ar putea fi considerat unicul act juridic prin care se poate realiza transmiterea patrimoniului la moartea titularului acestuia. Dar, în opinia noastră, legislația reglementează și instituirea contractuală, lucru pe care vom încerca să-l argumentăm în continuare. În primul rând, legislația familială a Republicii Moldova reglementează contractul matrimonial. În al doilea rând, Codul civil conține o dispoziție legală, care credem că este cea care reglementează expres instituirea contractuală. Astfel, art.675 C.civ. intitulat „Contractul cu privire la moștenirea unui viu” prevede: „(1) Contractul asupra moștenirii unui terț încă în viață este nul. Nul este și contractul asupra cotei-părți legale sau a legatului din succesiunea unui terț încă în viață. (2) Dispozițiile alin.(1) nu se aplică în cazul contractului încheiat între viitorii succesori legali asupra cotelor-părți legale. Un asemenea contract trebuie autentificat notarial”. Aici trebuie menționat faptul că această dispoziție legală abundă în greșeli impardonabile, începând cu denumirea articolului și sfârșind cu conținutul acestuia, dar, totuși, dacă am încerca să facem abstracție de erorile strecurate, am putea spune că alin.2, coroborat cu dispozițiile art.31 alin.1 C.fam. prevăd această modalitate de transmitere a patrimoniului succesoral. Astfel, potrivit alin.1 art.31 C.fam. „Clauzele contractului matrimonial se sting din momentul încetării căsătoriei, cu excepția celor care au fost stipulate pentru perioada de după încetarea căsătoriei”. Este

adevărat că aceste dispoziții legale intră în contradicție cu cele prevăzute în art.27 C.fam. care definesc contractul matrimonial, și, anume „Contractul matrimonial este convenția încheiată benevol între persoanele care doresc să se căsătorească sau între soți, în care se determină drepturile și obligațiile patrimoniale ale acestora în timpul căsătoriei și/sau în cazul desfacerii acesteia”. Nu este lipsită de greșeli nici această normă legală, cel puțin în prima parte[3], dar, făcând abstracție și de acestea, vedem că, contractul matrimonial va reglementa efectele patrimoniale ale căsătoriei în timpul și/sau în cazul desfacerii acesteia, pe când în art.31 alin.1 C.fam. se statuează că „Clauzele contractului matrimonial se sting din momentul încetării căsătoriei, cu excepția celor care au fost stipulate pentru perioada de după încetarea căsătoriei”. Greșeala este evidentă, or, după încetarea căsătoriei se deschide succesiunea, așa că transmiterea patrimoniului succesoral va fi guvernată de normele dreptului succesoral și nu de prevederile contractului matrimonial. Dar, dacă coroborăm dispozițiile date cu cele cuprinse în art.33 alin.2 C.fam., conform cărora: „Căsătoria poate înceta prin divorț (desfacere), în baza cererii unuia sau a ambilor soți ori a tutorelui soțului declarat incapabil”, vedem că teza potrivit căreia efectele contractului matrimonial pot viza relațiile patrimoniale și după încetarea căsătoriei, deși greșită din punct de vedere teoretic, are suport legal. Astfel, putem presupune că soții, ca viitori potențiali succesori legali, vor stipula prin contractul matrimonial, ca anumite bunuri, sau așa-numitele „cote-părți legale” [4] după deschiderea succesiunii să treacă la acela din ei care va supraviețui. În aceste condiții, credem că legislația Republicii Moldova reglementează instituirea contractuală.

10. În conformitate cu dispozițiile art.1449 alin.1 C.civ. „Testamentul este un act juridic solemn, unilateral, revocabil și personal prin care testatorul dispune cu titlu gratuit, pentru momentul încetării sale din viață, de toate bunurile sale sau de o parte din ele”. Din această definiție legală desprindem natura juridică a testamentului, dar iarăși depistăm niște greșeli. Astfel, prin testament persoana poate dispune nu numai „de toate bunurile sale sau de o parte din ele”, dar și de întreg patrimoniul său, ca universalitate juridică care cuprinde atât drepturi cât și obligații, sau poate dispune de bunuri singulare, individual determinate. În opinia noastră, nu trebuie pus semnul egalității între bunuri și patrimoniu, între ele existând relația parte – întreg, patrimoniul înglobând bunurile.

11. Legislația Republicii Moldova, în art.1458 C.civ., prevede doar forma scrisă a testamentului, care poate fi olograf, autentic sau mistic. De asemenea, legislația reglementează și testamentele asimilate celor autentice art.1459 C.civ., care la fel trebuie să îmbrace forma scrisă. Testamentele verbale, audio sau video nu sunt recunoscute de către legislația moldovenească.

12. Rezerva succesorală este reglementată într-un capitol aparte cu aceeași denumire, art.1505-1514 C.civ. Potrivit art.1505: „Succesorii de clasa I inapți pentru muncă au dreptul de a moșteni, independent de conținutul testamentului, cel puțin o doime cotă-parte din cota ce s-ar fi cuvenit fiecăruia în caz de succesiune legală (rezervă succesorală)”. Nici această reglementare legală nu a scăpat fără ca să se strecoare în conținutul ei anumite erori. Astfel, în legislația moldovenească beneficiază de dreptul la rezervă succesorii din clasa întâi, adică, descendenții, soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați. Problema este că persoanele date, pentru a beneficia de acest drept, trebuie să fie incapabile de muncă. Este o condiție nejustificată, în opinia noastră, deoarece, rezerva se instituie în favoarea persoanelor care au cu defunctul o legătură specială, fie grade foarte apropiate de rudenie sau calitatea de soț. Aceste persoane au contribuit nemijlocit, prin diferite mijloace, la constituirea patrimoniului succesoral al lui *de cujus*, astfel, noi considerăm că de acest drept ele trebuie să beneficieze fără a le fi stabilite anumite condiții suplimentare, în afara gradului apropiat de rudenie și a calității de soț.

13. Soțul supraviețuitor nu beneficiază de un statut special în materie de succesiuni, el este moștenitor din clasa I, este rezervatar și va putea beneficia efectiv de acest drept dacă va fi incapabil de muncă. Personal, consider că este corect că actul juridic al căsătoriei dă naștere la vocație succesorală în favoarea soțului supraviețuitor deoarece, de cele mai multe ori, patrimoniul comun este creat prin eforturile ambilor soți, astfel că la decesul unuia din ei, este corect ca celălalt să beneficieze de o anumită cotă-parte din averea succesorală a defunctului său soț, indiferent de conținutul testamentului. Serioase semne de întrebare le ridică în legislația civilă a Republicii Moldova prevederile art.1502 și 1503 C.civ. Astfel, art.1502 C.civ. intitulat „Privarea de dreptul la succesiune în cazul desfacerii căsătoriei” prevede că: „Prin hotărâre judecătorească, un soț poate fi privat de dreptul la succesiune legală dacă se confirmă că de facto căsătoria cu cel ce a lăsat moștenirea a încetat cu 3 ani înainte de deschiderea succesiunii și soții au locuit separat”.

Intuim care a fost intenția legiuitorului moldovean prin instituirea acestei dispoziții legale, dar modul în care a făcut-o lasă de dorit și ridică multe semne de întrebare. Supunem criticii reglementarea prevăzută la art.1502 C.civ., din următoarele considerente:

- în primul rând, constatăm că există o divergență între denumirea articolului și conținutul acestuia. Astfel, titlul articolului 1502 C.civ. este: „Privarea de dreptul la succesiune în cazul desfacerii căsătoriei”. După cum se susține în literatura de specialitate, desfacerea căsătoriei sau divorțul reprezintă „un mod de înfăptuire a desfacerii căsătoriei pe cale judecătorească atunci când datorită unor motive temeinice raporturile dintre soți sunt grav vătâmate și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă” [5]. Deci, pentru a vorbi de divorț sau de desfacerea căsătoriei trebuie să existe o hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă prin care actul juridic al căsătoriei să fie desfăcut. Din câte am putut constata, în conținutul articolului supus analizei se vorbește nu de desfacerea căsătoriei, ci de întreruperea în fapt a relațiilor de căsătorie, care nu reprezintă echivalentul divorțului. În această situație, pentru a fi o cătuși de puțin coerentă între titlul articolului și conținutul acestuia, în opinia noastră, denumirea ar trebui să fie următoarea: „Privarea de dreptul la succesiunea legală în cazul întreruperii în fapt a relațiilor de căsătorie”;

- în al doilea rând, dubii serioase trezește sintagma „**un soț** poate fi privat de dreptul la succesiune ...”. Ce a avut în vedere legiuitorul când a specificat anume că „**un soț**” poate fi privat de dreptul la succesiune și nu „soțul supraviețuitor”? Această sintagmă ne duce cu gândul la căsătoriile poligame, or, în legislația Republicii Moldova căsătoria are un caracter monogam.

- în al treilea rând, după cum se menționează în lucrările de specialitate, „ca orice moștenitor, soțul supraviețuitor trebuie să întrunească condițiile generale cerute de lege pentru a putea moșteni și trebuie să aibă calitatea legală de soț al defunctului la data deschiderii moștenirii. Din punct de vedere al dreptului succesoral, este indiferent cât a durat căsătoria cu defunctul, care este starea materială sau sexul soțului supraviețuitor, dacă soții au avut sau nu copii ori dacă soții conviețuiau sau trăiau despărțiți în fapt la data decesului” [6].

- în rândul al patrulea, potrivit dispozițiilor Codului familiei al Republicii Moldova, o persoană se consideră căsătoria din „ziua înregistrării căsătoriei la organele de stare civilă” (art.9 alin.2 C.fam.) și până „în ziua înregistrării divorțului,

dacă căsătoria a fost desfăcută la oficiul de stare civilă, sau în ziua când hotărârea instanței judecătorești privind desfacerea căsătoriei a rămas definitivă” (art.39 alin.1 C.fam.). Astfel, în cazul despărțirii numai în fapt a soților și lipsei unei hotărâri definitive de divorț, aceste persoane au calitatea de soți, deci, au vocație succesorală;

- în rândul al cincilea, legislația familială nu prevede nicăieri obligativitatea conviețuirii sau coabitării soților, astfel, ei pot locui împreună, sau pot locui separat, după cum și prevede art.16 alin.3 C.fam., locuirea separată nefiind un motiv de lipsire de dreptul la succesiune, fiind, eventual, un motiv de divorț.;

- în al șaselea rând, căsătoria „încetează” în urma decesului sau declarării decesului unuia dintre soți (art.33 alin.1 C.fam.), astfel că aceasta nicidecum nu putea „înceta” cu trei ani înainte de a se deschide succesiunea;

- în rândul al șaptelea, cum se justifică stabilirea termenului de „trei ani” în care relațiile de căsătorie trebuie să fie întrerupte pentru ca soțul supraviețuitor să fie lipsit de dreptul la succesiune legală ?

- în al optulea rând, de ce soțul supraviețuitor va fi lipsit numai de dreptul la succesiunea legală, nu și de dreptul la succesiunea testamentară? Schimbă ceva testamentul în relațiile dintre soții care s-au despărțit în fapt?

- în rândul al nouălea, suntem categoric împotriva folosirii în Codul civil, sau alte acte normative a expresiilor ambigue de genul „poate fi lipsit” prevăzută în cuprinsul articolului 1502 C.civ., și considerăm că nu trebuie să se lase la latitudinea judecătorului de a permite soțului supraviețuitor să moștenească sau nu, or, în opinia noastră, legiuitorul ar trebui să indice clar în această situație dacă permite soțului supraviețuitor să vină la moștenire sau îl lipsește de acest drept.

În concluzie, considerăm că articolul 1502 trebuie exclus în general din Codul civil, deoarece, permite fraudarea legii. Dacă se menține, această dispoziție legală trebuie revăzută și rectificată, ca să fie în concordanță cu legislația familială, sau invers, Codul familiei trebuie rectificat ca să fie în corespundere cu legislația civilă. În cazul menținerii articolului dat în Codul civil, noi propunem ca acesta să aibă denumirea „Privarea de dreptul la succesiunea legală în cazul întreruperii în fapt a relațiilor de căsătorie” și următorul conținut: „În cazul în care relațiile de căsătorie între soți s-au întrerupt în fapt cel puțin timp de trei ani și nu există o hotărâre judecătorească de divorț, soțul supraviețuitor va fi lipsit de dreptul la succesiune legală”.

Tot cu privire la drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor dispune și art.1503 C.civ., intitulat: „Pierderea dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei”, care prevede că: „Soțul supraviețuitor pierde dreptul la succesiune dacă au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei și testatorul a intentat în acest sens o acțiune în instanța de judecată”.

În ceea ce ne privește, supunem criticii dispozițiile art.1503 C.civ. din următoarele rațiuni:

- în primul rând, considerăm că denumirea acestui articol „Pierderea dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei” este inexactă deoarece, în legislația civilă și nu numai, dar și în literatura de specialitate, se face o analiză a nulității în funcție de diferitele criterii de clasificare. Unul din aceste criterii este „în funcție de natura interesului ocrotit – general ori individual -, prin dispoziția legală încălcată la încheierea actului juridic civil, potrivit căruia nulitatea este de două feluri: absolută și relativă”. Sub aspect terminologic, nulitatea absolută este determinată, în legislație, practică și chiar doctrină, uneori, prin formulele: actul este „nul de drept” sau „nul” ori „nul deplin drept” sau „actul va fi nul”, iar nulitatea relativă este indicată prin formulele: „actul este anulabil”, „actul poate fi anulat” [7]. Această precizare am considerat-o necesară deoarece, în titlul art.1503 C.civ. legiuitorul stabilește că dreptul la succesiune se va pierde doar „în cazul declarării nulității căsătoriei”, adică, doar în cazul nulității absolute a acesteia, în situația în care actul juridic al căsătoriei a fost încheiat cu nerespectarea unor condiții de fond sau de formă ce vizează un interes general, al întregii societăți. Să înțelegem că dacă suntem în prezența unor cazuri de nulitate relativă a căsătoriei, când se încalcă anumite condiții ce vizează un interes particular, soțul supraviețuitor nu va pierde dreptul la succesiunea testamentară? Este aceasta o scăpare sau legiuitorul a dorit să reglementeze anume așa situația dată?

- în al doilea rând, considerăm că mai există încă o neconcordanță între denumirea articolului 1503 C.civ. și conținutul acestuia. Astfel, titlul articolului este: „Pierderea dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei” iar în conținutul acestuia legiuitorul se referă la pierderea de către soțul supraviețuitor a dreptului la succesiunea testamentară. Această concluzie se trage din partea finală a art.1503 C.civ. ce prevede că sancțiunea dată va interveni dacă „testatorul a intentat în acest sens o acțiune în instanța de judecată”. Într-adevăr, noțiunea de succesiune este susceptibilă de mai multe accepțiuni, dar în esență, aceasta desemnează transmiterea unui patrimoniu, fracțiune de patrimoniu sau a unor bunuri singulare de la o persoană fizică decedată la una sau mai multe persoane fizice sau juridice în ființă[8]. Deci, când spunem succesiune, în acest context, vom avea în vedere o transmisiune *mortis causa* prin care se transmit drepturi și obligații fără ca să specificăm că aceasta este una legală sau testamentară. Așadar, considerăm că, dacă prin dispozițiile art.1503 C.civ. s-a dorit lipsirea soțului supraviețuitor de dreptul la succesiunea testamentară, denumirea trebuia să ne indice acest fapt și articolul în cauză să se intituleze „Pierderea dreptului la succesiune testamentară în cazul declarării nulității căsătoriei”. Dacă, s-a avut în vedere, însă, că prin această prevedere legală soțul supraviețuitor pierde dreptul atât la succesiunea legală, cât și la cea testamentară, de ce legiuitorul stabilește că „testatorul” și nu „defunctul” trebuia să fi intentat acțiunea de declararea nulității căsătoriei?

- în al treilea rând, legiuitorul ne sugerează, prin modul de redactare a titlului articolului 1503 C.civ., ideea că nulitatea căsătoriei este deja constatată și există o hotărâre judecătorească în sensul dat, cu toate că din cuprinsul dispoziției legale examinate rezultă că soțul decedat a intentat abia o acțiune cu privire la declararea nulității căsătoriei. Aceasta, în opinia noastră, la fel reprezintă o neconcordanță între denumirea și conținutul articolului supus analizei;

- în rândul al patrulea, ce trebuie să înțelegem prin sintagma „au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei”? Aceste motive au existat în opinia sau imaginația cui, a soțului supraviețuitor, a instanței care a fost sesizată etc.?

- în rândul al cincilea, să înțelegem că depunerea cererii privind declararea nulității sau anularea căsătoriei echivalează cu o hotărâre judecătorească rămasă definitivă și irevocabilă în cazul în care reclamantul decedează? Considerăm că în această situație trebuie aplicate prevederile art.265 lit. f) C.p.c.: „Instanța judecătorească dispune încetarea procesului în cazul în care: f) partea în proces persoană fizică decedează și raportul juridic litigios nu admite succesiunea în drepturi”. Aceste dispoziții legale trebuie coroborate și cu prevederile art.33 alin.1 C.fam. în conformitate cu care: „Căsătoria încetează în urma decesului sau a declarării pe cale judecătorească a decesului unuia dintre soți”.

- în al șaselea rând, de ce legiuitorul nu dă vreo soluție în privința soțului supraviețuitor care este de bună-credință?[9] Pierde și el dreptul la succesiunea defunctului său soț care a fost de rea-credință? Ce se întâmplă în situația în care soțul

decedat a fost de bună-credință iar cel supraviețuitor este de rea-credință? Ce se întâmplă în situația în care ambii soți și cel în viață, dar și cel decedat au fost de bună - sau de rea-credință? Ce soluție se impune în situația când „*au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei*”, dar acestea cad sub incidența art.43 C.fam. care reglementează împrejurările ce înlătură nulitatea căsătoriei și soțul decedat a înaintat o acțiune în instanța de judecată?

- în al șaptelea rând, din câte putem observa la art.1503 C.civ. legiuitorul nu prevede nimic în privința modului prin care soțul supraviețuitor va fi lipsit de dreptul la succesiunea testamentară. Cum va opera această sancțiune, direct, prin efectul legii, trebuie cerută de către comștenitorii soțului supraviețuitor sau de către persoanele pentru care înlăturarea acestuia de la moștenire va produce efecte patrimoniale? Trebuie să se pronunțe vreo hotărâre judecătorească în acest sens sau nu? Codul civil în art.23 alin.3 prevede: „*Nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință și în capacitatea de exercițiu decât în cazul și în modul prevăzut de lege*”. Înțelegem că ceea ce prevede Codul civil în art.1503 este un caz de limitare a capacității de folosință a persoanelor aflate în atare situație și ar trebui să existe o hotărâre judecătorească în acest sens.

- în rândul al optulea, trebuie sau pot fi aplicate aici prin analogie dispozițiile art.1435 C.civ. intitulat: „*Decăderea din dreptul la succesiune*” care prevede că: „*Circumstanța care constituie temei pentru decădere din dreptul la succesiune trebuie constatată de instanța de judecată. Acțiunea poate fi intentată de persoana pentru care decăderea succesului nedemn din dreptul la succesiune are consecințe patrimoniale*”. Ce se întâmplă în situația în care comștenitorii sau persoanele interesate nu doresc înlăturarea soțului supraviețuitor de la succesiunea defunctului său soț?

- în al nouălea rând, ce se întâmplă în cazul în care soțul supraviețuitor este unicul moștenitor, iar procurorul cere privarea acestuia de dreptul la moștenirea testamentară? Cine va avea de câștigat în această situație?

Ținând cont de argumentele aduse anterior, considerăm că art.1503 trebuie exclus din Codul civil deoarece, în redacția în care îl avem astăzi, este extrem de nereușit și poate ridica foarte multe probleme de aplicare în practică. În cazul în care există vreo rațiune a menținerii acestuia, el trebuie revăzut esențial, ca să nu ridice nici probleme de interpretare, dar nici de aplicare în practică.

14. În concluzie, considerăm că legislația civilă și familială a Republicii Moldova necesită o asanare totală, or, fiind o traducere a legislației din Federația Rusă, aceasta nu a ținut cont de realitățile sociale existente la noi în țară, nu au fost respectate, în opinia noastră, principiile de elaborare a actelor normative, tehnica legislativă fiind sub orice critică, lucru pe care am încercat să-l demonstrăm prin exemplele la care am făcut referire în prezentul demers. Reforma în materia regimurilor matrimoniale și a succesiunilor este necesară și obligatorie deoarece, realitatea a evoluat foarte mult de la adoptarea Codului familiei (2000) și a Codului civil (2002), fenomenele integraționiste, migrația și alte asemenea fenomene impun ajustarea cadrului legal la nevoile oamenilor care sunt destinatarii acestora.

Bibliografia

1. Baieș, Sergiu. Roșca, Nicolae. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică, Chișinău, 2004, p.19;
2. Baieș, Sergiu. Roșca, Nicolae. op.cit., p.16;
3. Legiuitorul definește contractul matrimonial ca fiind „o convenție încheiată benevol”. Amintim cu această ocazie legiuitorului că contractele sunt manifestări voluntare de voință, astfel că nu este necesar să arătăm că contractul este încheiat benevol, altfel nici nu se poate. De asemenea, în literatura juridică se precizează că noțiunea de contract este sinonimă cu cea de convenție, astfel că este greșit, din punct de vedere al logicii juridice, să explicăm definitul prin el însuși, deoarece trebuie evitată prezența definitului în componența definatorului;
4. Nu este clar ce vrea să desemneze legiuitorul prin „cote părți legale”. „Rezerva succesorală” să fie oare?
5. Costin, M. N. Leș, I. Minea, M. St. Radu, D. Dicționar de Drept Procesual Civil, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 345;
6. Chirică, D. Drept civil. Succesiuni, Editura Lumina Lex, București, 1996, p.56; Chirică, D. Drept civil. Succesiuni și testamente, Editura Rosetti, 2003, p.94-95;
7. Beleiu, Gh. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil, Ediția a VIII-a revăzută și adăugită de Nicolae M. și Trușcă, P. Editura Universul Juridic, București 2003, p.220-221;
8. A se vedea, în acest sens, Chirică, D. 1996, op.cit., p.3;
9. Codul civil Quebec, prin dispozițiile art. 624 în această privință prevede: „L'époux ou le conjoint uni civilement de bonne foi succède à son conjoint si la nullité du mariage ou de l'union civile est prononcée après le décès”.